

Torsdag med THORS

Hbl 16.7.81

BISKOPSVIGNING och brudpars **VIGSEL** är två begrepp som prof. Thors utreder i dagens frågespalt. Ordet **FESTIVAL** har nu blivit så vanligt att det tagits med i Svenska Akademiens ordlista, noterar han.

Det kan verka förvånande, att verbet **viga** brukas om den nämnda högtidligheten, alltså samma ord som svenskan har i **viga** ett brudpar. Bakgrunden är den att **viga** har en grundbetydelse "helga", det är nära besläktat med förleden **wei-** i tyskans **Weihnachten** "jul" (egentligen "heliga nätter"). — Men de till **viga** hörande substantiven hålls absolut isär: biskopar och präster genomgår en **vigning**, ett brudpar däremot en **vigsel**.

Är det korrekt att säga, att en biskop **vigs till ämbetet**? undrar en brevskrivare. Uttrycket förekom i tidningar nyligen i notiser om Kuopio-biskopen Malmivaaras installation. Borde det inte ha talats om **installation**?"

Vår evangelisk-lutherska kyrka använder (liksom Sveriges) termen **biskopsvigning**, liksom bägge kyrkorna talar om **prästvigning**. När någon **vigs till biskop** (så skulle jag skriva, inte "vigs till ämbetet"), präglas ceremonierna av kyrkans böner och önskan, att den nyvalde måtte bli en god "herde för herdar", medan hans ställning som biskop i ett bestämt stift, t.ex. Kuopio, inte framhävs mycket. Dock läses presidentens fullmakt upp och överräcks till den nye biskopen. På det sättet är akten en installation, men vigningen är det väsentliga.

En annan frågeställare tar upp ordet **festival**. "Personligen föredrar jag **fest** eller **festspel**", säger han och frågar, om **festival** är ett i svenskan godkänt ord.

Onekligen har **festival** blivit ett vanligt ord i svenskan; det är så vanligt, att det har tagits med i den senaste upplagan av Svenska Akademiens ordlista. Detta är ett tecken på ordets allmänna bruklighet i svenskan.

Ordlistan tillägger betydelseuppgiften "periodiskt återkommande fest."

Vad ett utbyte mot **fest** eller **festspel** angår, tycker jag personligen, att **fest** inte klart anger betydelsen "regelbundet återkommande." Skillnaden mellan **festspel** och **festival** är för mig den, att **festspel** betecknar någonting finare än en **festival**; på **festspel** ställer man absolut vissa krav gällande programmets kvalitet. **Festival** låter mindre anspråksfullt.

Onekligen har det börjat krylla av festivaler. Ett tecken på det är på sitt sätt, att själva ordet har gett upphov till nybildningar med samma ordslut.

Från min sommarhorisont i Oravais går tanken till de **vitsivaler** som ett par gånger hållits här. Dessutom har jag dunkla minnen av orden **nordival** och **nattival**.

Till slut skall det nämnas, att **festival** synes vara ett italienskt ord (**festivale**), som har fått vidare spridning, sedan det kommit in i engelskan och franskan.

"Vad är förra leden i ett namn som **Mjödträsk** för något?" frågar en tredje frågeställare.

I de nordiska fornspråken fanns ett adjektiv **mior**, som betydde "sval". Det utvecklades i svenskan till **mjö** (liksom **sior** blev vårt **sjö**). När ordet **mjö** kom ur bruk, anslöts de talrika ortnamnen på **mjö-** till kända ord. Ett var **mjöd**, och därför har vi t.ex. det österbottniska **Mjödträsk**. Ett annat till uttalet närliggande ord var **mö** i den nyländska skärgården finns **Mölandet**, som alltså ursprungligen hade ett namn vilket betydde "det smala landet".

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

Hbl 23.7.81

UPPRINGARE och **MOTTAGARE** föreslår prof. Thors i dag som svenska motsvarigheter till de bekväma finska bildningarna **soittaja** och **vastaja**. Från telefonterminologin övergår han sedan till **mordbränder** och **begravningsplatser**...

Det har i de senaste språkspalterna varit tal om svenska motsvarigheter till några finska ord på **-ja**, **-jä**. Två fall återstår. Finns det några ord som svarar mot **soittaja** och **vastaja**, när det är fråga om telefonsamtal?

Finskans **soittaja** kan återges med "den som ringer", och så har skett i någon av våra kataloger. Det finns också möjlighet att använda ett enda ord. I rikssvenska kataloger ser man stundom **den påringande**. För min del skulle jag hellre använda **den uppringande** eller **uppringaren**. (Man säger ju **ringa upp** i fråga om telefonsamtal, inte **ringa på**.)

(Ordet **ringare** finns, men är en term för en person som handhar ringningen i en kyrka. I nutiden blir sådana klockringare allt sällsyntare, eftersom ringningen oftast sköts automatiskt.)

Jag känner inte till någon svensk term för **vastaja**. Man kan naturligtvis använda uttrycket **den som svarar**. Att det inte finns något ord "svarare" beror inte på att det inte kunde bildas ett sådant ord i svenskan. Vi har ju ordet **telefon-svarare**, men som många säkert vet betecknar detta ord inte en person,

utan en automatisk anordning som vid uppringning svarar t.ex. "Dr Medicus har mottagning onsdag och fredag kl. 11—14" och upprepar den frasen gång på gång. — Observera, att **svarande** inte lämpar sig som telefonterm; ordet har en vedertagen användning i rättegångsväsendet. Parterna i ett mål kallas **kärande** och **svarande**.

En möjlighet kunde vara, att kalla den som svarar i telefon för **mottagare**.

En annan frågeställare tar för det första upp ordet **mordbrand**. "Förutsätter inte **mord-** att ett (åtminstone presumtivt) människooffer funnits med i bilden?"

I äldre tid brukades **mordbrand** enbart om anlagda eldsvådor, som ledde till (eller avsågs leda till) att någon miste livet. Numera har ordet fått en utvidgad användning och brukas om brand som anläggs i syfte att beröva någon livet eller för att skada någons egendom. När termen **mordbrand** används i våra dagar, behöver det således inte vara fråga om något avsiktligt dödande.

Samme frågeställare undrar vidare: "Är det rätt att tala om **Sandudds kyrkogård**, **Malms kyrkogård**? Borde det inte heta Sandudds, respektive Malms **begravningsplats**?"

Ordet **kyrkogård** har i nutidens svenska fått betydelsen "plats där begravning sker"; det är alltså liktydigt med **begravningsplats** och den finlandssvenska beteckningen **gravgård**. Nu för tiden betecknar **kyrkogård** också sådana begravningsplatser som inte ligger vid

någon kyrka. Detta utvidgade bruk förekommer både hos oss och i Sverige. Det torde räcka med att nämna **Norra kyrkogården** i Stockholm och **Uppsala kyrkogård**; ingendera ligger i omedelbar anslutning till någon kyrka.

Carl-Eric Thors